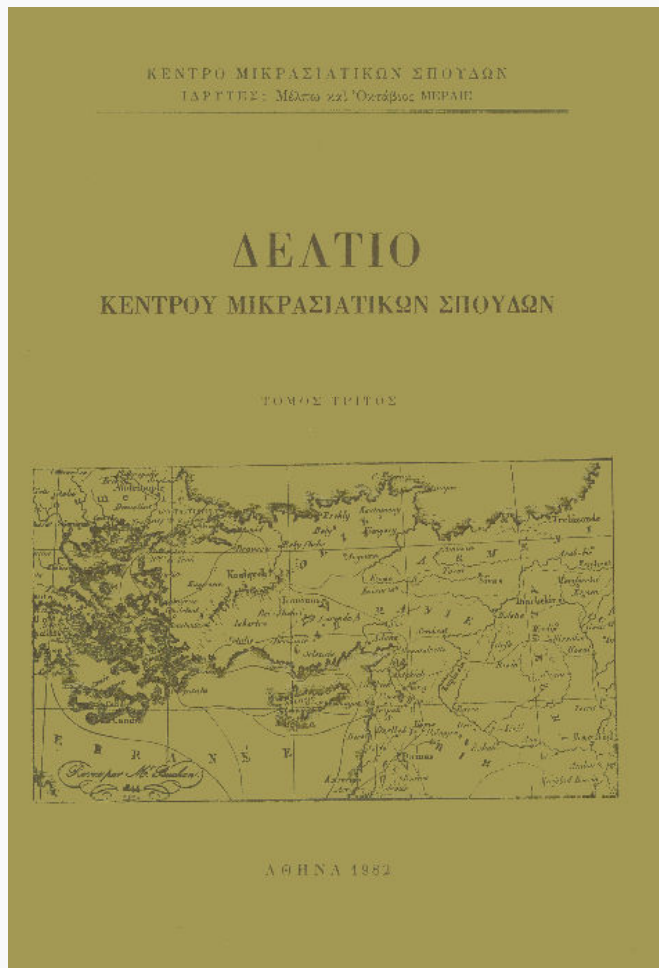

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 3 (1982)

Οδοιπορικό της αποστολής για συλλογή υλικού στη Μακεδονία (13-26 Αυγούστου 1953)

Ελένη Γλυκατζή

doi: [10.12681/deltiokms.284](https://doi.org/10.12681/deltiokms.284)

Copyright © 2015, Ελένη Γλυκατζή

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γλυκατζή Ε. (1982). Οδοιπορικό της αποστολής για συλλογή υλικού στη Μακεδονία (13-26 Αυγούστου 1953). *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 3, 197-208. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.284>

ΑΠΟ ΤΟ ΥΛΙΚΟ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ

Τὰ δύο κείμενα πού συνθέτουν τήν ἐπιλογή μας ἀπό τὸ ὄλικὸ τοῦ ἀρχείου τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν εἶναι χαρακτηριστικὰ τῆς μεθόδου μὲ τὴν ὁποία ἡ Μέλπω Μερλιὲ καὶ οἱ συνεργάτες της προσπάθησαν νὰ ἀναπαραστήσουν τὸν ἐλληνικὸ κόσμον τῆς Μικρασίας. Τὸ ὁδοιπορικὸ τῆς Ἑλένης Γλόκατζη στὴ βόρειο Ἑλλάδα καταγράφει τὴν προσπάθεια τοῦ Κ.Μ.Σ. νὰ ἐντοπίσει πληροφορητὲς γιὰ νὰ γίνῃ δυνατὴ ἡ συλλογὴ στοιχείων γιὰ τοὺς ἐλληνικοὺς οἰκισμοὺς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὸ ὁδοιπορικὸ τῆς Καλλιόπης Μπουγιούκου ἀπὸ τὴν ἀποστολὴ τοῦ Κ.Μ.Σ. στὴν Καππαδοκίαν ἐντάσσεται σὲ ἓνα μεταγενέστερο στάδιο τῆς ἔρευνας, τὴν ἀμεση γνωριμία μὲ τὸ χῶρον ὅπου εἶχε ζήσει ὁ μικρασιατικὸς ἐλληνισμὸς γιὰ νὰ ἐλεγχθοῦν οἱ πληροφορίες καὶ νὰ ἐξακριβωθοῦν τὰ στοιχεῖα πού εἶχαν συλλεγῇ ἀπὸ τὴν προφορικὴ παράδοση. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ ἔρευνα τοῦ Κ.Μ.Σ. προσπάθησε νὰ συνδέσῃ τοὺς ξεριζωμένους μὲ τὸ χῶρον ὥστε μὲ τὴν ἀκριβέστερη προσέγγιση νὰ ἀνασυγκροτηθεῖ καὶ νὰ διατηρηθεῖ ἡ γνώση τοῦ μικρασιατικοῦ ἐλληνισμοῦ.

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΓΙΑ ΣΤΑΛΟΓΗ ΥΛΙΚΟΥ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ (13 - 26 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1953)

Τὸ ὁδοιπορικὸ αὐτό, δεῖγμα τῆς δουλειᾶς ποὺ μὲ περίσσεια συγκίνηση μοχθούσαμε ὅλοι στὸ πλευρὸ τῆς κυρίας Μερλιέ, θέλησε νὰ δημοσιεύσει ἡ Διεύθυνση τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν. Τὰ χαρτιά ἄλλων συνεργατῶν καὶ φίλων τοῦ Κέντρου εἶναι, εἶμαι βέβαιη, πῶς πλούσια καὶ πῶς εἰληλωτα τῆς ὁμαδικῆς προσπάθειας: δίσταξα λοιπὸν νὰ δώσω τὴν συγκατάθεσή μου, μολοντί ὁ πολὺς χρόνος ποὺ πέρασε δὲν ἔλλαξε καθόλου μέσα μου τὸ χρέος ποὺ νιώθω πρὸς τοὺς παλιούς καὶ νέους συνεργάτες τοῦ Κέντρου. Ἄς θεωρήσει λοιπὸν ὁ ἀναγνώστης τίς γραμμὲς αὐτὲς σὰν χαιρετισμὸ στὴ μνήμη αὐτῆς ποὺ ἔστησε τὸ Κέντρο χωρὶς ποτὲ νὰ μετρήσει τὸν ἑαυτὸ της καὶ σὰν δεῖγμα φιλίας γιὰ τοὺς παλιούς καὶ νέους συναδέλφους τῆς μικρασιατικῆς ἱστορίας.

Παρίσι 6 Μαρτίου 1981

Μὲ τὴν πρόοδο τῆς δουλειᾶς τοῦ Κέντρου ἔγινε σιγά-σιγά ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη τῆς ὁργάνωσης ἀποστολῶν στὶς ἐπαρχίες γιὰ συλλογὴ ὑλικοῦ. Πολλὰ χωριὰ Καππαδοκικὰ τοῦ ἀμέσου ἐνδιαφέροντος τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν δὲν ἔχουν καθόλου ἢ σχεδὸν καθόλου ἀφήσει «ἀντιπροσώπους» τους στὴν Ἀθήνα.

Οἱ κάτοικοί τους, εἴτε συνοίκησαν ἓνα νέο χωριὸ στὴν ἑλληνικὴ ἐπαρχία, εἴτε διαμοιράστηκαν σὲ μικρότερες ἐπαρχιακὲς πόλεις. Ὁ συνεργάτης λοιπὸν τοῦ Κέντρου καὶ εἰδικότερα ὁ ἀσχολούμενος μὲ τὴν μελέτη γενικοῦ θέματος εἶναι ἐπόμενο ἀργὰ ἢ γρήγορα νὰ ἀντιμετωπίσει τὴν ἀνάγκη ἐξόδου πρὸς τὴν ἐπαρχία.

Ἡ ἀνάγκη αὕτῃ ἔγινε ἀντιληπτὴ πολὺ νωρὶς μόλις δηλαδὴ ἡ προσπάθειά μου νὰ μελετήσω τίς κοινότητες κατὰ περιφέρειες ἐμποδίζονταν ἀπὸ τὴν ἀπουσία πληροφορητῶν τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου χωριοῦ τῆς περιφέρειας. Ἡ πρώτη μικρὴ ἀποστολὴ μου στὴν Ἀνάβυσσο ("Ἐνεχίλ) μοῦ δημιούργησε εὐνοϊκὸ προηγούμενο γιὰ μιὰ πῶς μακρόχρονη καὶ πῶς εὐρεία σὲ ἐνδιαφέροντα ἀποστολῇ.

Ἐτσι ὁργανώθηκε ἡ ἑφετινὴ ἀποστολὴ στὴ Μακεδονία καὶ στὴ Θεσσαλία μὲ διπλὸ σκοπὸ. Πρῶτα νὰ συγκεντρώσω ὑλικὸ γιὰ ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερες κοινότητες ποὺ δὲν ἔχουν πληροφορητὲς στὴν Ἀθήνα, καὶ ὕστερα νὰ προωθήσω κατὰ τὸ δυνατό τὸ ζήτημα τῆς δημοσίευσης τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Β. Δεληγιάννη μὲ τὸν ὅποιο ἐπρόκειτο νὰ συνεργασθῶ στὸ Δημητρίτσι πρὶν ἀπὸ τὴν ἀναχώρησή του γιὰ τὴν Τουρκία.

Πρέπει από την αρχή να τονίσω ότι οι δυο βασικοί μου σκοποί εϋρύνθηκαν με την πρόοδο της δουλειάς. Έτσι εκτός από τις κοινότητες που δεν έχουν πληροφορητές στην Αθήνα, κοίταξα και κοινότητες ήδη μελετημένες όπως π.χ. του Ίντζέσου, της Σιοπής, με σκοπό να συγκρίνω τις πληροφορίες, να τις ελέγξω και να δώ αν πραγματικά οι πληροφορητές μας της Αθήνας, με τους όποιους τόσοι και επί τόνον καιρό εργαζόμαστε ύστερον μπροστά στους «ξεκούραστους» πληροφορητές της επαρχίας.

Από τη λίγη μου πείρα πάνω σ' αυτό το ζήτημα νομίζω ότι μπορώ κατηγορηματικά σχεδόν να πω ότι δεν υπάρχουν πληροφορητές της Αθήνας και πληροφορητές της Επαρχίας, υπάρχουν καλοί και κακοί πληροφορητές παντού γιατί ο καλός πληροφορητής δεν είναι γέννημα του τόπου που τον δέχτηκε μετά τον ξεριζωμό, ο καλός πληροφορητής είναι συνήθως ένας πιστός νοσταλγός που μπορεί να απομονώνεται όταν το καλεί ή ανάγκη και μέσα στον θόρυβο της μεγαλούπολης και μέσα στις χαμηλές φωνές της επαρχίας. Η επαρχία, ή αποστολή, μάς έδωσε πολλούς πληροφορητές, ένα πλήθος ανθρώπων όμοιογενών και ομοιοπαθών ήταν λοιπόν επόμενο να μάς δώσει και πολλούς καλούς, εξαιρετικά μάλιστα καλούς πληροφορητές. (Για να μην επεκταθώ όμως στο θέμα βλ. για τις αποστολές ραπόρτο Αύγουστου - Σεπτεμβρίου και για τους πληροφορητές, σχετικά δελτία.)

Ευρύτητα επίσης μεγαλύτερη από όσο υπελόγισα στην αρχή πήρε και ο άλλος βασικός σκοπός του αξιδιού μου, ή επιμέλεια δηλαδή και συμπλήρωση της εργασίας του κ. Δεληγιάννη για τα Κουβούκλια. Η συνεργασία μου με τον κ. Δαλέζιο, πριν από την αναχώρησή μου για την αποστολή, και ή μελέτη της εργασίας του για τη Βιθυνία, σε συνάρτηση πάντα με τις ανάγκες του Κέντρου και τις απόψεις της Διεύθυνσής του, με έκαναν να αφιερώσω ένα μεγάλο μέρος των προσπαθειών μου κατά την αποστολή στη Μακεδονία στην έρευνα της Βιθυνίας, με αντικειμενικό σκοπό την «άνιχνυση» του εδάφους και την πρώτη διαίρεση της επαρχίας. Τα αποτελέσματα των πολυποίκιλων από πρώτη άποψη προσπαθειών και τα γενικότερα συμπεράσματα από την αποστολή θα με απασχολήσουν παρακάτω. Η προεργασία που έγινε για την αποστολή στη Μακεδονία μπορεί να συνοψιστεί σε λίγες γραμμές, αφορά κυρίως τεχνικά ζητήματα. Σημειώνω τα κυριότερα στοιχεία: α) Μελέτη επίσταμένη του χειρογράφου Δεληγιάννη, καταγραφή αποριών, σημείωση έρωτήσεων, απαραίτητες συμπληρώσεις και διευκρινίσεις, β) Μελέτη του χειρογράφου Δαλέζιο, σημείωση λεπτομερειακή αποριών, έρωτήσεων, αδυναμιών κτλ. και προσωπική συνεργασία με τον συγγραφέα για το πώς θα μπορούσα καλύτερα να εκμεταλλευτώ την αποστολή μου και τη διαμονή μου γενικά στη Μακεδονία, σχετικά πάντα με την εργασία του για τη Βιθυνία.

Αυτά ως προς τη νέα για το Κέντρο Επαρχία. Τα πράγματα ήταν πολύ απλούστερα για τη γνωστή μας σ' όλες της τις διαστάσεις Καππαδοκία. Η

προεργασία της αποστολής μου περιορίστηκε στην εξεύρεση και καταγραφή των χωριών που συγκεντρώνουν Καππαδόκες, στόν ξεχωρισμό πληροφορητών και στόν εφοδιασμό μου με ερωτηματολόγια. Βέβαια δὲν περιορίστηκα μόνο στο ερωτηματολόγιο τῆς Κοινότητος. Σύμφωνα πάντα με τὶς ἀρχές τοῦ Κέντρου καὶ τὶς ἀνάγκες τοῦ εφοδιάστηκα καὶ με τὸ βασικὸ ερωτηματολόγιο «χωριό», ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὸ πλησίασμα καὶ γιὰ τὴν ἔρευνα ὁποιοδήποτε ἄλλου θέματος.

Τὸ Καππαδοκικὸ λοιπὸν ὕλικό μου ἐκτὸς ἀπὸ τὴν γνώση τοῦ εἰδικοῦ θέματος Κοινότητα, πλουτίστηκε με σελίδες σχετικὲς με τὸ χωριό, με τὴν Ἐξοδο καὶ τὴν ἐγκατάσταση τῶν κατοίκων στὴν Ἑλλάδα. Τὰ δύο τελευταῖα ἄλλωστε θέματα εἶναι στενὰ συνδεδεμένα με τὴν κοινοτικὴ ζωὴ γενικά. Σὲ πολλὰ χωριά, ὅπως π.χ. στὴ Δῆλα, βλέπομε ὅτι τόσο ἡ Ἐξοδος ὅσο καὶ ἡ ἐδῶ ἐγκατάσταση ὁργανώνεται ἢ ἀπλῶς παρακολουθεῖται ἀπὸ τὶς Κοινοτικὲς ἀρχές τοῦ Καππαδοκικοῦ χωριοῦ, ἢ τουλάχιστον ἀπὸ πρόσωπα στενὰ συνδεδεμένα μ' αὐτές. Ἔτσι, συμπτωματικὰ μᾶλλον παρὰ προγραμματισμένα, ὑπηρετήθηκε καὶ ἡ οὐσιαστικότερη ἀρχὴ τοῦ Κέντρου, ὁ πλουτισμὸς δηλαδὴ τοῦ Καππαδοκικοῦ ὕλικου, ἄσχετα ἀπὸ τὸ θέμα ποὺ εἰδικὰ ἐπεξεργάζεται ὁ κάθε συνεργάτης.

Σύμφωνα με τὴν ἀπόφαση ποὺ πάρθηκε σὲ μιὰ μικρὴ συγκέντρωση συνεργατῶν, ἡ ἀποστολὴ στὴ Μακεδονία ὀρίστηκε ἀρχές με τέλος Αὐγούστου καὶ με κύρια Κέντρα ἐργασίας τὴ Θεσσαλονίκη, τὸ Δημητρίτσι (Σέρρες) καὶ πιθανῶς τὴ Χαλκιδικίη.

Ἡ πρώτη ἐπαφὴ με τὴ μεγαλοῦπολιν τῆς Βόρειας Ἑλλάδας, ἰδίως ὅταν πρόκειται γιὰ τὴ συλλογὴ ὕλικου δὲν εἶναι πάντα εὐκολη. Τὰ στοιχεῖα ποὺ εἶχα γιὰ πληροφορητὲς ἦταν ἢ ἐλάχιστα ἢ ἀνεπαρκῆ. Τὸ μόνο γενικὸ καὶ ἀπείρως βοηθητικὸ ἦταν ἡ ὑπαρξὴ προσφυγικῶν συνοικισμῶν, ὅπως καὶ στὴν Ἀθήνα. Ἔτσι με μόνο ἐφόδιο τὴν ἀπόφαση νὰ βρῶ Καππαδόκες ἢ Βιθυνοὺς ξεκίνησα γιὰ τὸ μεγάλο προσφυγικὸ συνοικισμὸ τῆς Τούμπας, ΒΑ τῆς Θεσσαλονίκης. Μιὰ μεγάλῃ ἀσφαλτοστρωμένη λεωφόρος ἐνώνει τὴν πόλιν με τὸ συνοικισμὸ. Ἡ συγκοινωνία γίνεται με λεωφορεῖα ποὺ ξεκινοῦν τακτικὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο ἄκρο τῆς πόλης (Βαρδάρη-Ἀγορὰ) καὶ ἔχουν πολυἀριθμὲς στάσεις στὸ Κέντρο τῆς πόλης καὶ πάνω στὴ γνωστὴ ἱστορικὴ λεωφόρο τῆς Ἑγνατίας. Ὁ συνοικισμὸς τῆς Τούμπας χωρίζεται σὲ δύο μεγάλα τμήματα τὴν Ἄνω καὶ τὴν Κάτω Τούμπα. Μιὰ μεγάλῃ πλατεία, ποὺ μοιάζει με ἀκαλλιέργητο χωράφι χωρὶς ἀκριβῶς καθορισμένα ὅρια, χωρίζει τὰ δύο τμήματα ποὺ ἐπικοινωνοῦν με τὴν πόλιν με ἰδιαίτερη τὸ καθένα λεωφορειακὴ γραμμὴ.

Ὁ συνοικισμὸς τῆς Ἄνω Τούμπας ποὺ σ' αὐτὸν ἀνήκει καὶ ἡ καππαδοκατοικημένη Νέα Μαλακοπὴ ἐμφανίζεται φτωχότερος αἰσθητὰ ἀπὸ τὴν Κάτω Τούμπα ἢ ἀπλῶς Τούμπα. Σπίτια μικρὰ καὶ καθαρὰ, ἀσπρισμένα με φροντίδα καὶ με τὸ ἀπαραίτητο γιὰ Μικρασιάτες πράσινο, πλαισιώνουν τὴν λεωφόρο ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀγίας Φωτεινῆς ὡς τὸ νεκροταφεῖο. Λιγοστὰ μαγα-

ζιά με ιδιαίτερη όμως κίνηση σπάζουν την ομοιομορφία των συνοικιακών σπιτιών. 'Η Κάτω Τούμπα παρουσιάζει περισσότερο την ύψη φτωχικού προάστειου μεγαλούπολης. Ευρύχωρα σπίτια και φαρδείς δρόμοι συγκεντρώνονται γύρω από την εκκλησία και την πλατεία του 'Αγίου Θεράποντα. Κήποι ανθισμένοι και φροντισμένοι ο καθένας με ιδιαίτερο γούστο και μεράκι δεν σ' αφήνουν να καταλάβεις την αρχιτεκτονική εξέλιξη που επέβαλε η κρατική πρόνοια.

Κάποιο φτωχό προσφυγικό πουγγί, κάποιο ξεχασμένο κομπόδεμα, θά 'εκα-
νε εδώ τ' αγινίκλημα να σηκωθεί και να πνίξει τις αλύες.

Σάν βρεθείς μέσα σ' ένα συνοικισμό σαν την Τούμπα που συνοικίστηκε από Μικρασιάτες κάθε σχεδόν περιοχής, δεν είναι δύσκολο να σ' ευνόησει η Τύχη. Καππαδόκες και Βιθυνοί πρόθυμοι να απαντήσουν, να συμπληρώσουν, να ενδιαφερθούν για τη δουλειά μας, να θυμηθούν τον τόπο τους. Σημειώνω μερικούς ξεχωριστούς: τόν Θανάση Μεριασίδη από την Μαλακοπή (δδός Πεστών 95 κοντά στον 'Αγιο Φανούριο), 80 χρονών λεβεντόγερο, πικραμένο από τη ζωή (έχασε 6 παιδιά τὸ ἕνα ὕστερα ἀπὸ τὸ ἄλλο) μὰ πάντα ἀλύγιστο. 'Η διήγησή του για τὴν «Πατρίδα», ὅπως λέει, εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὸν ἄερα τῆς λεβεντιάς καὶ τῆς ἀπλότητας. Δυὸ μεγάλες φωτογραφίες στὸ γυμνὸ του δωμάτιο δείχνουν αὐτὸν καὶ τὴ γυναίκα του (πεθαιμένη ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια) μὲ τσο-
λιάδικα καὶ μὲ τὸ τουφέκι στὸν ὄμο. Τὴν κοινωνικὴ ζωὴ τὴν εἶδε καὶ αὐτὴν ἀντάρτικα λεβέντικα. Δὲν ξέρεי ἂν κάναν ἢ δὲν κάναν ἐκλογές, αὐτὰ δὲν εἶναι γι' αὐτόν, ξέρει μονάχα πὼς κάναν γιὰ νὰ μὴ πληρώνουν φόρο καὶ νὰ μὴ πηγαίνουν στὸν Τούρκικο στρατό. «'Ατιμο Χουριέτ, μουρμουρίζει, αὐτὸ μ' ἔδιωξε ἀπὸ τὴν Πατρίδα. . .». Εἶναι κοντὰ μεσάνυχτα ὅταν φεύγω ἀπὸ τὸ φτωχικὸ του. Τοῦ ἀφήνω ἕνα κουτί τσιγάρα καὶ ξεκινῶ. «Στάσου μωρέ, κόρη μου, φωνάζει θὰ σὲ πᾶω στ' αὐτοκίνητο, ἐδῶ οἱ ἄντρες εἶναι γουρούνια. . .» ἀρνιέμαι, ἀλλὰ δὲν ὠφελεῖ. 'Ιπποτικὰ μὲ συνοδεύει στὴ στάση καὶ ὕστερα ξεκινᾷ μελαγχολικὰ γιὰ τὸ σπίτι πού δὲν τὸν περιμένει κανεὶς. Οὐλιβερά ομοιόμορφη θὰ ἐπαναληφθεῖ ἡ σκηνὴ τὶς δυὸ ἀκόμη μέρες πού θὰ πᾶω νὰ τὸν βρῶ.

Στὴν Τούμπα βρῆκα ἀκόμα τὴν 75χρονη 'Ελένη Στρίκη ἀπὸ τοὺς 'Ελεγκμούς' θυμᾶται τὸν πατέρα μου καὶ κλαίει. Στὸ σπίτι της μαζεύονται ὅλες οἱ χωριανές τοῦ συνοικισμού: ἡ Βασιιάδου, ἡ Χατζηθαθανασίου, καὶ ἄλλες. Μιλοῦν γιὰ τὸν πατέρα μου, γιὰ ὅσους ἔλειψαν πρὶν ἀπὸ αὐτόν, μετὰ ἀπὸ αὐτόν. 'Η Στρίκη βρίζει πὼς εἶναι πιά ἡ σειρά της, σταυροκοπιέται ἀμίλητη. Θυμοῦνται αὐτοὺς που ἄφησαν στὸ χωριό, τὴν καταστροφή, τὴν πρώτῃ ἐξορία, τὰ τραγούδια πού εἶχαν φτιάξει, τὸν ξεσηκωμό. «'Αραγε τί νὰ γίνεταί τώρα τὸ χωριὸ μας, θὰ τὸ δοῦμε ποτέ;» Πικρὸς καημός, βουβὸς καὶ ἀναπάντητος. . .

Τρεῖς μέρες πέρασαν στὴ Θεσσαλονικὴ μὲ Μαλακοπιῆτες, Λιγουμίτες, Μουδανιώτες, Κιότες καὶ Πελαδαρινούς. Μέρους ἀνίχνευσης καὶ ἐπαφῆς. Λίγα δελτία γιὰ τὴν Κοινότητα Μαλακοπῆς, καὶ λιγοστὰ γιὰ τὴν ἐξορία τοῦ 1914 τῶν Παράλιων χωριῶν, πλούσια ὅμως συγκίνηση καὶ ψυχικὴ συγκομιδὴ.

Στις 16 Αυγούστου ξεκίνησα για τὸ Δημητρίτσι. Δὲν στάθηκα τυχερή, ὁ κ. Δεληγιάννης ἔλεγε στὴ Θεσσαλονίκη. Χωρὶς νὰ χάσω καιρὸ συνέχισα τὸ ταξίδι μου στὴ Νιγρίτα, ὅπου, σύμφωνα μὲ πληροφορίες ποὺ εἶχα ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, ὑπῆρχαν Ἀπολλωνιαδίτες, κάθισα λίγη ὥρα μαζί τους γιὰ νὰ ἐπιστρέψω τὸ ἀπόγευμα πάλι στὸ Δημητρίτσι. Μικρὸ χωριὸ μὲ ὠραῖα καρπούζια. «Ἀπὸ δῶ παράγγελε καρπούζια ὁ Σουλτάνος», λένε περήφανοι οἱ Δημητρισιῶτες, δὲν πᾶει νὰ ἔναι τὸ χρῶμα τους ξασπρισμένο εἶναι γλυκὰ ζάχαρη τὰ μεγάλα μακρόστενα καρπούζια τους. Ὁ κ. Δεληγιάννης εἶναι προσωπικότητα στὸ χωριό. Δάσκαλος ἐδῶ καὶ χρόνια, ξεκουράζεται τώρα βοηθώντας τὸ γιό του στὰ κτήματα, μαθαίνει σὲ μερικὰ φιλοπρόδοα παιδιὰ τὴν ψαλτικὴ καὶ ἀπὸ Κυριακὴ σὲ Κυριακὴ κηρύσσει τὸ θεῖο λόγο γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς του καὶ τῶν συγχωριανῶν του. Ἐνα μικρὸ πλινθόκτιστο σπίτι στὸ τέλος τοῦ χωματίνου δρόμου τοῦ χωριοῦ, μὲ γελάδια καὶ ἄλλα ζωντανὰ στὴν εὐρύχωρη αὐλὴ του, εἶναι τ' ἀρχοντικό του. Γεμίζουν τὰ χαρτιά μας τὸ δωμάτιο. Διαβάζω, ἀκούει προσεχτικά, ρωτῶ, σκέφτεται καὶ ἀπαντᾷ ἀποφασιστικά. Εἶναι κιόλας μεσάνυχτα, τὸ φῶς τῆς λάμπας ἔχει μαυρίσει τὸ γυαλί. Τὴν ἄλλη μέρα μὲ τὸ ξημέρωμα σχεδὸν στὸ πόδι. Ἐφερε σταφύλια ἀπὸ τ' ἀμπέλια, τρύγησε τὸ μέλι ἀπὸ τίς κερῆθρες καὶ δίπλα του ἐγὼ μὲ τίς ἐρωτήσεις μου καὶ τὰ χαρτιά μου. «Ὅλα πᾶνε καλά, συμπληρώνουμε, διορθώνουμε. Στὴν Ἀθήνα πιά, σὰν θὰ γυρίσει λέει ἀπὸ τὸ ταξίδι: στὰ Κουβούκλια (στέκεται καὶ εὐλογεῖ τὸν Θεὸ ποὺ τὸν ἀξίωσε ἓνα τέτοιο πράγμα), θὰ μοῦ στείλει τὰ συμπληρωματικὰ κεφάλαια: «Τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ χωριοῦ» μὲ σκαρίφημα, «Δρόμοι ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό» μὲ σκαρίφημα, λίγα γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ τοῦ χωριοῦ καὶ τέλος «Τὸ χωριὸ ὅπως εἶναι σήμερα». Τὰ Κουβούκλια ξεδιάλυναν· μὰ στὸ Δημητρίτσι δὲν εἶναι μόνο Κουβουκλιῶτες. Ὁ ὁδηγὸς τοῦ αὐτοκινήτου ποὺ μ' ἔφερε εἶναι ἀπὸ τὴν Τζάμτζα, ὁ φυλικατζῆς-παντοπώλης (στὴν κυριολεξίαν) τῆς πλατείας εἶναι ἀπὸ τὸ Τσεσνεϊρι. Ξεκινῶ γιὰ τὴν πλατεία «ἡ λίμνη τῆς Ἀπολλωνιάδας» ἀρχίζει νὰ ταραίζεται. Ὁ καθένας θέλει νὰ πεῖ τὰ δικά του, μιλᾷ ὅλοι, ὁ καθένας γιὰ ἄλλο χωριό, ἀλλὰ ὅλοι μὲ τὸν ἴδιο καημό.

Τὸ δακτυλογραφημένο ἐρωτηματολόγιο «Χωριό» ἐπιβάλλεται, σωπαίνουν, τώρα εἶναι ἡ σειρὰ μου νὰ μιλήσω. Ξεφυλλίζω τὸ ἐρωτηματολόγιο χωρὶς νὰ τὸ βλέπω, ρωτῶ τοὺς γεροντότερους, σεβασμὸς καὶ τάξῃ ἐπικρατεῖ. Ἀπὸ τὸ Δημητρίτσι στὶς Σέρρες ὁ δρόμος δὲν εἶναι μακρὺς καὶ οἱ Σέρρες εἶναι φωλιὰ Βιθυνῶν. Ἐμπρὸς λοιπὸν γιὰ τίς Σέρρες. Διαμαρτύρεται ὁ κ. Δεληγιάννης, διαμαρτύρεται τὸ φιλόξενο σπιτικό του. Τὸ ταξίδι ὅμως γιὰ τίς Σέρρες εἶναι πιά πραγματικότητα.

Οἱ Σέρρες εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς πρὸ ὁμορφες ἐπαρχιακὲς πόλεις τῆς Ἑλλάδας. Κτισμένη στὴν πλαγιά ἐνὸς πυκνοφυτεμένου βουνοῦ ἔχει στὰ πόδια τῆς τὸ Στρυμῶνα. Μεγάλοι ἀσφαλτοστρωμένοι δρόμοι, ὁμορφα διαμορφωμένες πλατεῖες, καλόγουστα σπίτια, κάνουν τίς Σέρρες νὰ μοιάζουν μὲ μικροαστικὴ

γειτονιά της πρωτεύουσας παρά με έπαρχιακή πόλη. Οί Σέρρες είναι μια εξαίρεση και το εξαιρετικό αυτό το χρωστός σε μια μεγάλη δυστυχία που τη βρήκε. Στις αρχές του αιώνα μας η πόλη καταστράφηκε από μια μεγάλη πυρκαϊά, καΐχαν τα ξυλόστεγα σπίτια, εξαφανίστηκαν τα στενσοκάκα. Σαν άνοιχο-δομήθηκε, την έκτισαν πια πάνω σε νέο σχέδιο, που αφήνει τον αέρα από το βουνό να κατεβεί τρεχάτος και να γεμίσει τους πλατείς καθαρούς δρόμους της νέας πόλης. Από την παλιά πόλη, την Τουρκόπολη όπως λένε, δεν μένει παρά μια σειρά μόνο ξύλινα καφασωτά σπίτια στην Β άκρη της πόλης. "Αλλοτε ίσως τα σπίτια αυτά να ήταν δείγμα μιζέριας, σήμερα δίνουν έναν τόνο couleur locale, που λείπει ολότελα από τη νέα πόλη.

Μια από τις πρώτες μου δουλειές μόλις έφτασα στις Σέρρες ήταν να συναντήσω, σύμφωνα με τη συμβουλή της Κας Μερλιέ, τον γιατρό 'Ιππ. Μακρή από την Άρτάκη και τον Φ. Φιλιππίδη από το Μιχαλίτσι. Ο κ. Φιλιππίδης έλειπε στη Θεσσαλονίκη (πάλι δεν στάθηκε τυχερή), μπόρεσα όμως από την πρώτη κιόλας μέρα να συναντήσω τον γιατρό. Η βιβλική μορφή του Ι. Μακρή, με τη φυσική ευγένεια κι απλότητα, με έκανε να νιώσω την παρουσία της μικρασιατικής άρχοντιας. Φύλακας ταπεινός των πατριών, περνά ειρηνικά τις μέρες του μοιράζοντας τον καιρό του ανάμεσα στο ανθρωπιστικό επάγγελμά του, τη γιατρική, και στις ευγενείς προσωπικές του απασχολήσεις, τη δημοτική μουσική και τη μελέτη της μικρασιατικής πατρίδας. Συνεχιστής της πολύτιμης δουλειάς του πατέρα του που συγκέντρωσε, επί τόπου ακόμα, καθετί σχετικό με τον τόπο που τον άναστησε, συμπλήρωσε ένα δγκώδη, 600 περίπου σελίδες δακτυλογραφημένο τόμο, με τα κατάλοιπα του πατέρα του για την Κυζικηνή χερσόνησο, συμπληρώνοντας καθετί που έβρισκε έλλειπές. Είναι μάλιστα διπλά αξιέπαινος γιατί, όπως μου είπε, για τις συμπληρώσεις αυτές δεν άρκέστηκε στις προσωπικές του γνώσεις αλλά κυρίως βασίστηκε στις γνώσεις των γεροντότερων που είδε και ειδικά συμβουλευτήκε. Ο δγκώδης αυτός τόμος βρίσκεται σήμερα στα χέρια μας χάρη στην ευγενή προσφορά του γιατρού. Νομίζω πως η δημοσίευση όρισμένων κεφαλαίων τουλάχιστον με τις ανάλογες βέβαια συμπληρώσεις και διορθώσεις θα είναι μία πολύτιμη συμβολή του Κέντρου για τη γνώση της Κυζικηνής Χερσονήσου, και ιδιαίτερα της Άρτάκης και της περιοχής της.

Η βοήθεια και συμπαράσταση του κ. Ι. Μακρή για τη δουλειά μου υπήρξε πολύτιμη και πολυποικίλη. Κατόρθωσα χάρις σ' αυτόν να βρω Βιβηνούς (πελάτες του γιατρού κυρίως) από διάφορα χωριά της περιφέρειας Μιχαλιτισού, μπόρεσα να βρω ευκολότερα τον κ. Φιλιππίδη, και εξακριβώσα τη διεύθυνση του κ. Μαரசλή από την Σινασό (υπάλληλο της Νομαρχίας Σερρών) προς τον όποιο έκανα επίσκεψη φιλοφροσύνης έκ μέρους του Κέντρου, έχοντας την κρυφήν έλπίδα, πρέπει να όμολογήσω, ότι θα έβρισκα ίσως μέσω του κ. Μαரசλή και μερικούς Καππαδόκες για να συμπληρώσω ή να έλέγξω το υλικό των Κοι-

νοτήτων. Δυστυχῶς ὅμως κατὰ τὴ διαβεβαίωση τοῦ κ. Μαρασλῆ ἡ ἐλπίδα μου ὑπῆρξε μάταιη. Στὶς Σέρρες δὲν ὑπῆρχαν παρὰ ἐλάχιστοι Καππαδόκες κι αὐτοὶ ἀπὸ τὶς μεγάλες πόλεις Νίγηρ καὶ Καισάρεια, ἔτσι ἀναγκαστικὰ περιορίστηκα στοὺς Βιθυνοὺς οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἐδειχναν ζῆλο καὶ προθυμία γιὰ τὴ δουλειά μας πραγματικὰ ἀσυνήθιστα. Ἡ φροντίδα τοῦ κ. Μακρῆ καθ' ὅλη τὴν διαμονή μου στὶς Σέρρες, τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴ δουλειά μου καὶ γιὰ τὴν υἱεία μου, ἡ συνεχὴς παρακολούθησή του ἐπιβεβαιώνουν αὐτὰ ποὺ λέω γιὰ τοὺς Βιθυνοὺς καὶ κάνουν τὴ δουλειά μας περισσότερο ξεκούραστη καὶ εὐχάριστη.

Γιὰ νὰ τελειώσω ὅμως μὲ τὸν κ. Μακρῆ θὰ παρακαλοῦσα τὴν Διεύθυνση τοῦ Κέντρου νὰ ἐγκρίνει τὴν ἀποστολὴ τῶν μουσικολογικῶν μας βιβλίων, ἰδιαίτερα τῆς Ρούμελης καὶ τῶν Δωδεκανήσων, στὸν ταπεινὸ καὶ εὐγενὴ αὐτὸν ἐργάτη τῆς Μικρασίας, ποὺ τόσες εὐκολίες μᾶς παραχώρησε καὶ μὲ στοργὴ καὶ ἐνδιαφέρον ἀγκάλιασε τὴ δουλειά μας.

Ἐνθέρμος ἐπίσης πατριώτης, κατὰ τὴν ἐκφραση τοῦ κ. Δεληγιάννη, εἶναι ὁ κ. Φιλιππίδης, κτηματομεσίτης μὲ γραφεῖο στὸ κέντρο τῆς πόλης τῶν Σερρών. Μὲ τὸν κ. Φιλιππίδη ἐργαστήκαμε «διὰ μακρῶν» γιὰ τὴν πατρίδα, τὸ Μιχαλίτσι. Οἱ γνώσεις του μοῦ φάνηκαν ἐξαιρετικὰ στέρεες, παρὰ τὸ μικρὸν τῆς ἡλικίας του, εἶναι 54 χρονῶν (βλ. δελτίο πληροφορητῆ). Στὴν ἀπορία μου σπεύδει ν' ἀπαντήσει ἐξηγώντας μου ὅτι πρὶν λίγα χρόνια μάζευε καθημερινὰ μιὰ ομάδα γέροντ Μιχαλιτσιωτῶν, καὶ χωριανῶν γενικὰ, στὸ γραφεῖο καὶ κατέγραφε καθεστὶ ποὺ θυμόνταν οἱ γεροντότεροι γιὰ τὰ χωριά τους. Πόσο εἶναι λοιπὸν ἔμφυτη ἡ ἀνάγκη τῆς ὑπαρξῆς τοῦ Κέντρου ὅπως ἐργάζεται, γιὰ κάθε Μικρασιάτη. . .

Νομίζω ὅτι ἄλλος λίγο, ἄλλος πολὺ, πάντα ὅμως κατὰ τὸ δυνατό, εἶναι ὅλοι μέλη μιᾶς μεγάλης ομάδας, ἐνὸς ὑπερκέντρου, πρόθυμοι πάντα νὰ πάρουν τὴν πέννα καὶ νὰ γράψουν τὶς λιγοστὲς ἀναμνήσεις, ἢ νὰ γείρουν τὸ κεφάλι καὶ ν' ἀρχίσουν σὲ ἀργὸ ρυθμὸ παραμυθιοῦ «Μιὰ φορὰ κι ἓνα καιρὸ ἦταν μιὰ πόλη. . .» τὴ διήγησή μιᾶς ζωῆς ποὺ γι' αὐτοὺς ἴσως δὲν τέλειωσε ποτέ.

Ὁ Μακρῆς καὶ ὁ Φιλιππίδης μ' ἔκαναν λίγο νὰ γνωρίσω τοὺς πιὸ λόγιους Μικρασιάτες, ποὺ δὲν ἦταν καθόλου χαλασμένοι ἢ ἀντιπαθητικοί. (Νομίζω ὅτι στὸ σημεῖο αὐτὸ ὑπάρχει μιὰ μεγάλη διαφορὰ μὲ τοὺς λόγιους πληροφορητὲς τῆς Ἀθήνας ποὺ τὸ γενικὸ πνευματικὸ κλίμα τῆς πρωτεύουσας δὲν κατὰφερε παρὰ νὰ τοὺς κάνει ψευτολόγιους καὶ σχολαστικούς.) Ὁ καημὸς ὅμως ὁ δικὸς μας δὲν εἶναι οἱ δυο-τρεῖς πληροφορητὲς τῆς πόλης, ποὺ φοροῦν ἄσπερο κοστοῦμι καὶ χαιρετοῦν εὐγενικὰ τοὺς μαγαζάτορες ποὺ σηκώνονται στὸ πέραςμά τους. Καημὸς δικὸς μας, εἶναι ὁ συνοικισμὸς μυρμηγκιὰ ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ λιιάζονται στὰ καφενεῖα ἢ στοὺς αὐλόγυρους τῶν σπιτιῶν τους. Πίσω μοῦ εἶπαν ἀπὸ τὰ καπνεργοστάσια, ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, εἶναι ὁ συνοικισμὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας' δουλεύουν ὅλοι στὰ καπνεργοστάσια καὶ μιᾶν τούρκικα, εἶναι

Βιθνοί από την Περιφέρεια του Σογιούτ και Μπιλετζίκ. Στην 'Αγία Σοφία, στο μικρό καφενεϊό του κυρ-'Αναστάση Καραϊβαλίδη (δόδος Νικομηδείας 1, 'Αγία Σοφία, Σέρρες) ζωντάνεψε σιγά-σιγά η περιφέρεια των Κιουπλιών με τὰ γύρω χωριά, τὸ 'Ασάκιοι, τὸ Πελτόζ, τὸ Βεζίρ Χάν, τὸ Κιζιλ Καγιά. Κοντὰ στὶς Σέρρες ὅμως ὑπάρχει συνοικισμὸς Νέα Κιουπλιά: ἐκεῖ θὰ γίνεῖ πιά ἡ συμπλήρωση καὶ ὁ ἔλεγχος τῶν πληροφοριῶν ποὺ μοῦ ἔδωσαν οἱ 'Ασσυριῶτες τῆς 'Αγίας Σοφίας. Τὰ Νέα Κιουπλιά εἶναι ἓνας μεγάλος συνοικισμὸς, μοιάζει ὁλόκληρο χωριό, ἔξω ἀπὸ τὶς Σέρρες στὰ Ν τῆς πόλης. Ὁ συνοικισμὸς ἔχει ὠραῖα δῖπατα σπίτια καὶ πολλὰ νερά: ἐκεῖ στὸ καφενεϊό τοῦ Μιχάλη Κετσίογλου ποὺ ἔχει γιὸ στὴν ἱατρικὴ καὶ ἀπορεῖ ποὺ δὲν τὸν ξέρω, μαζεύτηκαν ἓνας-ἓνας οἱ Κιουπλιῶτες οἱ Κουρτίδες, οἱ Κετσίογλοι, ὁ 'Αργυριάδης κ.ἄ. Μὲ βάση τὸ 'Ερωτηματολόγιο «Χωριό» ξεκινήσαμε ὅλοι μαζί γιὰ τὰ Κιουπλιά, περπατήσαμε τὴ χαράδρα μὲ τὶς μουριές καὶ τὶς καρυδιές ποὺ στὴν πλαγιά της εἶναι κτισμένο τὸ χωριό, καὶ κάτσαμε νὰ ξαποστάσουμε στὸ Λαϊλά, τὸ ἐξοχικὸ μὲ τὰ πολλὰ χαλασμένα μοναστήρια, τελευταῖα ἀπομεινάρια μοναχικὰ κι ἀκραῖα τῆς Μοναστικῆς «Πολιτείας» τοῦ Ὁλυμποῦ, τοῦ Κεσίς Ντά (βουνὸ τοῦ Παπᾶ), ὅπως πολὺ σωστὰ μετονομάτισαν οἱ Τοῦρκοι.

Θὰ ἄφηνα πιά τὶς Σέρρες γιὰ νὰ ἐπιστρέψω στὴ Θεσσαλονίκη, ὅταν μαθαῖνω πὼς στὸ Τσουμλὲκ Ντερέ, λίγο ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, κάθεται ὁ Γιώργης Κοντρατζῆς 90 χρονῶν γέρος, ἀπὸ τὴν 'Απολλωνιάδα, ποὺ διατηρεῖ τὶς δυνάμεις του ἀκαμῆτες καὶ ξέρεῖ τὴ λίμνη καὶ τὴν περιοχὴ της ὅσο λίγοι.

Ξεκίνημα λοιπὸν γιὰ τὸ Τσουμλὲκ Ντερεσί: βρῆκα τὸ γερο-Κοντρατζῆ νὰ κάθεται μὲ τὴ γυναῖκα του ἔξω ἀπὸ τὸν αὐλόγυρο τοῦ σπιτιοῦ τους, χαζεύοντας τὴν ἀνύπαρκτη κίνηση τοῦ δρόμου. «Σὲ περίμενα, μοῦ λέει, ἄκουσα πὼς ἦσουνα στὴν πόλη κι ἔγραφες γιὰ τὰ χωριά μας: δὲν μπορεῖ, εἶπα, θὰ 'ρθεῖ νὰ μὲ βρεῖ, ἀλλιῶς θὰ ξεκινούσα ἐγὼ αὐριο τὸ πρωί. . .». Ἀρχισε ὁ γέρο Κοντρατζῆς μὲ τὴ βαθιὰ συγκινημένη φωνή του νὰ μιᾷ γιὰ τὸ καстроγυρισμένο χωριό του, τὴν 'Απολλωνιάδα, γιὰ τὴ λίμνη ποὺ ὄργωνε μὲ τὰ πλεούμενά του κουβαλώνοντας κρεμμύδια, γιὰ τὰ γύρω χωριά ποὺ κατέβαιναν στὴ λίμνη νὰ ψαρέψουν καραβίδες, γιὰ τὰ νησιά τῆς Λίμνης μὲ τὰ λιόδεντρα καὶ τὶς μουριές τους. Τὸ φῶς εἶχε πιά λείψει τελείως, ἦταν ἀδύνατο νὰ κρατήσω σημειώσεις. Ἡ γυναῖκα του ἐπεμβαίνει, «νύχτωσε, Γιώργο, ἔλατε μέσα στὸ φῶς τῆς λάμπας», σηκώθηκε ὁ γέρο-Κοντρατζῆς ψάχνοντας τὸν τοῖχο γιὰ ν' ἀκουμπήσει, τότε μόνο κατάλαβα ὅτι τὸ φῶς του τὸν ἄφηνε σιγά-σιγά, ὅπως μοῦ εἶπε ὕστερα μὲ καημό. Μὲ ὅση πείρα ἀπὸ τὴ συλλογὴ ὕλικου ἔχω ὡς τώρα ἀποκτήσει μπόρῳ ἀδίσταχτα νομίζω νὰ πῶ ὅτι ὁ Κοντρατζῆς στάθηκε ὁ καλύτερος γιὰ μένα πληροφοροητής, στέρεος, θετικός, μὲ μνήμη θαυμαστὴ καὶ μὲ τὴ ζεστὴ καρδιὰ τοῦ ἀνθρώπου ποὺ πονᾷ τὸν τόπο ποὺ τὸν ἀνάστησε καὶ ποὺ ξέρεῖ ὅτι δὲν γίνεται πιά νὰ τὸν ξαναδεῖ.

“Αφρηνα πιά τις Σέρρες γιά νά γυρίσω στή Θεσσαλονίκη, ἔπρεπε ν’ ἀφήσω τή Βιθυνία πού τόσο μέ εἶχε στό Δημητρίτσι, στίς Σέρρες, στά Κιουπλιά, στό Τσουμλέκ Ντερέ, ἀπορορήσει, καί νά γυρίσω πίσω στούς Καππαδόκες μας. Λίγες διευθύνσεις Φλοῖτιανῶν καί Μαλακοπιτῶν θά ἦταν τὸ πρῶτο ξεκίνημα γιά τή συγκέντρωση Καππαδοκικοῦ ὕλικου. “Εφευγα πιά ἀπὸ τις Σέρρες καί ἀπὸ τή Βιθυνία, δὲν ἔπρεπε νά ξεχάσω τὴν τραγικὴ παραγγελία πού μοῦ ἔδωσε ἡ γυναίκα τοῦ Βεϊζαντέ ἀπὸ τὴν Κιό. «Κοίταξε παιδάκι μου, μήπως ἐκεῖ πού γυρίζεις καί ζητᾷς Μικρασιάτες, κοίταζε μήπως βρεῖς τὸν ἀδελφό μου. Εὐγενία Κοντογιώργη μέ λένε ἐμένα. Εἶμαι ἀπὸ τὸν Κασαμπᾶ, παιδί μου, καί ἔχασα τὸν ἀδελφό μου τὸν Ἀντώνη στὴν Καταστροφή, ἄντε παιδί μου πήγαινε στὴν εὐχὴ τοῦ Θεοῦ καί θά περιμένω γράμμα σου μέ τὴ διεύθυνση τ’ ἀδελφοῦ μου. . .» Βαριά παραγγελιά, πικρὴ πού θά μείνει γιά πάντα ἴσως ἀνεκτέλεστη.

Μὲ τὴν ἀπόφαση λοιπὸν αὐτῇ, νά ξεχάσω δηλαδὴ τή Βιθυνία καί νά ἐπιστρέψω στὴν Καππαδοκία, βρέθηκα στίς 20 Αὐγούστου στὸ μαγαζί τοῦ Χαράλαμπου Ζαχαριάδη (γυαλοπώλης, ὁδὸς Βαλαωρίτου 26 Θεσσαλονίκη). “Ο Χαράλαμπος Ζαχαριάδης γεννήθηκε στὰ Φλοῖτᾶ καί ἀπὸ κεῖ ἔφυγε παιδί σχεδὸν μέ τὴν “Εξοδο, ὁ ἴδιος βέβαια δὲν θυμᾶται τίποτα γιά τὸ χωριό του, εἶναι ὅμως τόσο ἡ προθυμία του καί τόσο τὸ κύρος του ἀνάμεσα στοὺς συμπατριῶτες του, ὥστε σὲ μιὰ ὥρα μέσα εἶχαν μαζευτεῖ στὸ μαγαζί του, πάνω ἀπὸ 7 γέροι πού ξέραν τὸ χωριὸ ὅσο λίγοι (δὲν ξενιτεύονταν καθὼς ἔλεγε ὁ Χαράλαμπος Ζαχαριάδης γιὰ αὐτοὺς ἀγαποῦσαν λείε τὸ χωριὸ καί δὲν ἔφευγαν). “Ετσι σιγὰ-σιγὰ τὸ μαγαζί τοῦ Χαράλαμπου Ζαχαριάδη ἔγινε ἓνας τόπος ἐργασίας καί συναντήσεων μὲ Καππαδόκες, τὴ μιὰ μέρα μάζευε ὁ Χαράλαμπος Ζαχαριάδης μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Βασίλη Μισαηλίδη (ὁδὸς Βασιλέως Ἡρακλείου 8 Θεσσαλονίκη) Φλαῖτιανούς, τὴν ἄλλη Μαλακοπιῆτες καί τὴν παραπάνω τοὺς λιγοστούς Ἀνταβαλιῶτες πού μπόρεσαν νά βροῦν στὴ Θεσσαλονίκη.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ συντομεύτηκε σὲ χρόνο αἰσθητὰ ἡ δουλειά μου στὴ Θεσσαλονίκη ἀλλὰ εὐρύνθηκε πρὸς κατευθύνσεις (τὸν ἔλεγχο π.χ. ἤδη συγκεντρωμένους γιά τις Κοινότητες ὕλικου) πού δὲν σκόπευα νά κάνω στὴν ἀποστολή. Μὲ τις συμβουλὲς καί συστάσεις τοῦ Ζαχαριάδη ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά καί τοῦ Μισαηλίδη ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὁ ὁποῖος μέ συνόδευε σ’ ὅσους πληροφορητὲς δὲν μποροῦσαν νά ἔρθουν στοῦ Ζαχαριάδη, βρῆκα τοὺς Βορεόπουλους (ὕφασμα-τέμπορους) ἀπὸ τὴ Μαλακοπή, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους μόνο συγχαρητήρια γιά τὴ δουλειά μας μπόρεσα νά πάρω, καί τὸν Λουκᾶ Κανᾶκη ἐπίσης ἀπὸ τὴν Μαλακοπή. Γι’ αὐτὸν ὅμως πρέπει νά μιλήσω ἰδιαίτερος.

“Ο Λουκᾶς Κανᾶκης εἶναι ὁ «κύριος» Μαλακοπιῆτης. Γεννήθηκε, ἀνατράφηκε, μαθήτεψε στὴ Μαλακοπή, ἔκανε χρόνια δάσκαλος στὴν πατρίδα του, καί ὕστερα, ὅσο θυμοῦνται οἱ συγχωριανοί του κι αὐτός, διηύθυνε εἴτε σὰν μουχτάρης, εἴτε σὰν ἐπίτροπος, ἐπὶ χρόνια τὰ Κοινοτικὰ τῆς πατρίδας του.

Τὸν Κανᾶκη τὸν βρῆκα ἓνα σοῦρουπο — μόνο τέτοια ὥρα μπορεῖ κανεὶς

νά τόν δεῖ, γιατί τό πρῶτ καί τ' ἀπόγεμα κάνει τόν δικαστικό κλητῆρα — στό σπίτι του στήν ὁδὸ Ἀφεντούλη 4 Θεσσαλονίκη. Νομίζω ὅτι οἱ σελίδες ποὺ μοῦ ἔδωσε γιὰ τὴν κοινότητά καὶ γιὰ τὴν ἐγκατάσταση τῶν Μαλακοπιτῶν (αὐτὸς εἶναι ὁ οἰκιστὴς τοῦ συνοικισμοῦ Ν. Μαλακοπῆ Θεσσαλονίκης) εἶναι στέρεο καὶ θετικό ὕλικό γιὰ τὴν προώθηση τῶν θεμάτων μας. Στὸ Λουκᾶ Κανάνη ἄφησα καὶ ἐρωτηματολόγιο γιὰ τὸ «Χωριό» μὲ τὴν παράκληση νὰ ἀπαντήσῃ καὶ νὰ μᾶς στείλῃ τίς σημειώσεις του, πράγμα ποὺ δέχτηκε μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση. Δυστυχῶς ὅμως ὡς σήμερα δὲν πῆραμε ἀκόμα καμία ἀπάντηση.

Ὁ ἐπόμενος καὶ τελευταῖος σταθμὸς τοῦ ταξιδιοῦ μου ἐπρόκειτο νὰ εἶναι ἡ Δράμα καὶ τὰ γύρω χωριά της ὅπου σύμφωνα μὲ τίς πληροφορίες ποὺ εἶχα συγκεντρώσει ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη ὑπῆρχαν πολλοὶ Λιμνιώτες (στὸ χωριὸ Καλαμπάκι) καὶ πολλοὶ Τενεϊλῆδες Φλοῖτιανοί, Μπερεκετιῶτες καὶ Μισθιώτες.

Ἡ διαδρομὴ Θεσσαλονίκης - Δράμας τουλάχιστον ὡς τίς ἐκβολές τοῦ Στρυμόνα εἶναι νομίζω μιὰ ἀπὸ τίς γραφικότερες ποὺ ἔχει νὰ δείξῃ ἡ Ἑλλάδα. Ξεκούραστη λοιπὸν ἔφτασα στὴ Δράμα στίς 23 Αὐγούστου τὸ πρῶτ. Τὸ περασμά τῆς Σόφης * πρὶν ἀπὸ μένα εἶχε παντοῦ ἀφήσει τὰ ἴχνη του. Ὁ Μουράτ ἀπὸ τὰ Φλοῖτᾶ, θεῖος τοῦ Ζαχαριάδη, ἀνέλαβε νὰ μὲ ὀδηγήσῃ σὲ διάφορους πληροφορητές. Εἶδα Τενεϊλῆδες, τοὺς ἀδελφούς Μερκουρίου ποὺ ποὐλᾶν χαρακτηρισκοῦλες στὴν ἀγορὰ τῆς Δράμας καὶ ποὺ τὸ μαγαζί τους εἶναι πέρασμα τῶν συμπατριωτῶν τους, εἶδα Μπορλῆδες, τὸν Σισμανίδη κ.ἄ., καὶ τέλος, μᾶζι μὲ τὸν Μερκουρίου, ποὺ ἀνέλαβε νὰ συνεχίσει τὴ δουλειὰ τοῦ γερο-Μουράτ ἀπὸ τὰ Φλοῖτᾶ, ἐπισκεφθῆκαμε τὴν Πατριαρχικὴ μορφὴ τοῦ Μπερεκετιλὶ Μαντέν, τὸ γέρο Τιγκαμπάνη, ἕναν ἀπὸ τοὺς λιγοστοὺς ἄνδρες ποὺ σώθηκε ἀπὸ τὴ σφαγὴ τοῦ Μπερεκετιλὶ καὶ ποὺ τὸ πρόσφατο ταξίδι του στὴν πατρίδα (ἦταν ἐκεῖ τὸ περασμένο καλοκαίρι) τοῦ ζωντάνεψε τίς παλιές μνήμες καὶ τὸν ἄσβηστο καημό. Ἡ δουλειὰ μου στὴ Δράμα εἶχε ἕνα γρήγορο καὶ ἀρκετὰ ζωντανό, χάρη στοὺς καλοὺς πληροφορητές, ρυθμό. Μιὰ μικρὴ ἀλλὰ ὅπωςδήποτε δυσάρεστη ἐπέμβαση τῆς ἀσφάλειας χωρὶς εὐτυχῶς συνέπειες μὲ ἔκανε νὰ συντομέψω τὴν διαμονή μου στὴν πόλη καὶ νὰ στραφῶ πρὸς τὰ χωριά καὶ εἰδικότερα πρὸς τὸ Καλαμπάκι, ὅπου σύμφωνα πάντα μὲ τίς πληροφορίες ποὺ εἶχα συγκεντρώσει, ἦταν γεμάτο Λιμνιώτες. Τὸ Καλαμπάκι εἶναι ἕνα φτωχοχώρι καμιά ὥρα ἔξω ἀπὸ τὴ Δράμα, κοντὰ στὸ δρόμο ποὺ πάει γιὰ τὴν Καβάλλα. Ξεχασμένο χωριό, χωρὶς καμιά ζωὴ, δυσκίνητο καὶ σχεδὸν ἀφιλόξενο. Στὸ καφενεῖο τοῦ χωριοῦ βρῆκα συγκεντρωμένους κάμποσους γέροντες, Λιμνιώτες ὅλους σχεδὸν (ἕνας μόνον ἦταν ἀπὸ τὸ Χασάκιοι), μιλήσαμε λίγο γιὰ τὸ χωριὸ τους ἐκεῖ, δὲν κατάλαβα οὔτε ἂν τὸ νοσταλγοῦν, καὶ περάσαμε ὕστερα στὴν Κοινότητα, θέμα ποὺ τοὺς κίνησε περισσότερο γιατί μπόρεσαν ἔτσι νὰ θυμη-

* Ἡ Σόφη Ἀναστασιάδη-Μανουσάκη, συνεργάτρια τοῦ Κ.Μ.Σ.

θοῦν μὲ ποιὸ βρώμικο τρόπο ἔκανε περιουσία ὁ τάδε καὶ γιὰ ποιὸ λόγο μάλωσε ὁ δεῖνα μὲ τοὺς συμπατριῶτες. Δύο ἐπισκέψεις πολύωρες ἔκανα στὸ χωριὸ Καλαμπάκι, μὲ περιποιήθηκαν καὶ μὲ φρόντισαν, ἀλλὰ, μένει κάποιον ἀλλὰ ἀνεξήγητο, ποὺ μὲ κάνει νὰ λέω καὶ νὰ σκέφτομαι πὼς τὸ Καλαμπάκι ἦ ἂν θέλετε οἱ Λιμνιώτες, δὲν εἶχαν τὴ ζέστα τῶν Δηλιανῶν στοὺς Χαλκιάδες, οὔτε τὸ ζῆλο τῶν Ποταμιτῶν καὶ Τζαλειωτῶν στὴ Νέχαλη (Ὁμορφοχώρι) τῆς Λάρισσας.

Τὸ Καλαμπάκι ἦταν ὁ τελευταῖος καὶ ὁ πιὸ ἀκραῖος, ὁ συνοριακὸς ἄς ποῦμε σταθμὸς τοῦ ταξιδιοῦ, μιὰ μικρὴ λοίμωξη ποὺ τὰ πρῶτα συμπτώματά της ἐμφανίστηκαν στὴ Δράμα μὲ ἔκανε νὰ γυρίσω γρήγορα στὴ Θεσσαλονίκη ἀπὸ ὅπου στὶς 26 Αὐγούστου τ' ἀπόγεμα πῆρα τ' ἀεροπλάνο τῆς ἐπιστροφῆς.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ ΓΑΥΚΑΤΖΗ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΤΕΣ ΠΟΥ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕ ΣΤΗΝ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Γεώργιος Κοντρατζῆς/Ἀπολλωνιάδα.

Ὁ Γεώργιος Κοντρατζῆς γεννήθηκε στὰ 1864 στὴν Ἀπολλωνιάδα. Εἶναι ὁ πιὸ γέρος πληροφορητὴς ποὺ γνώρισα (τὸν συνάντησα στὰ 90 χρόνια ἀκριβῶς, πρὶν λίγες μέρες εἶχε τὰ γενεθλιά του).

Τελείωσε τὸ σχολεῖο τοῦ χωριοῦ του. Ξέρε νὰ γράφει καὶ νὰ διαβάζει. Τώρα τελευταῖα ὅμως ἡ ὄρασή του τὸν ἐγκαταλείπει σχεδὸν τελείως καὶ ἔτσι οὔτε νὰ γράφει οὔτε νὰ διαβάσει μπορεῖ.

Ἡ γυναίκα του εἶναι ἐπίσης ἀπὸ τὴν Ἀπολλωνιάδα. Ἔχουν 6 παιδιά, ἀγόρια 2 καὶ κορίτσια 4 ὅλα καλὰ ἀποκαταστημένα.

Εἶναι ἐλληνόφωνος, ξέρε λίγα τούρκικα ποὺ μὲ τὸν καιρὸ, ὅπως μοῦ εἶπε, ἔχει τελείως σχεδὸν ξεχάσει.

Στὴν Ἀπολλωνιάδα ἦταν εὐκατάστατος νοικοκύρης, εἶχε καίκια καὶ ἔκανε τὸν ἔμπορο. Εἰδῶ (στὶς Σέρρες δηλαδὴ ὅπου τὸν γνώρισα) δὲν κάνει πιά τίποτα, ἔκανα μοῦ λέει ἕξη παιδιά δὲν φτάνει;

Εἶναι ὁ πιὸ πρόθυμος καὶ ὁ πιὸ ἀκριβὴς πληροφορητὴς ποὺ γνώρισα ποτέ. Εἶχε φαίνεται ἀπὸ μικρὸ παιδί τὸ μεράκι τῆς πατρίδας, σὰν νὰ ἤξερε ὅτι θὰ τὴν ἔχανε. Θυμᾶται παρὰ τὰ 90 χρόνια του λεπτομέρειες καὶ γεγονότα ποὺ πολλοὶ ἡμέτεροί του τὰ ξαναθυμήθηκαν καὶ τὰ ἐανάζησαν χάρις σ' αὐτόν. Εἶναι γνωστὸς σ' ὅλους τοὺς προσφυγικοὺς συνοικισμοὺς Σερρῶν σὰν ὁ καλύτερος γνώστης ἔχει μόνον τῆς Ἀπολλωνιάδας ποὺ εἶναι πατρίδα του ἀλλὰ καὶ τῶν γύρω χωριῶν της. Κι αὐτὸς ὅπως καὶ ἡ γυναίκα του εἶναι πολὺ περιποιητικοὶ ἀνθρωποι. Αὐτήθηκαν πολὺ σὰν ἄκουσαν ὅτι ἔπρεπε νὰ φύγω τὴν ἄλλη μέρα γιὰ τὴν Θεσσαλονίκη, γιὰτὶ θέλαν νὰ μὲ φιλοξενήσουν.

Τὸν Κοντρατζῆ τὸν βρίσκεις στὴν ὁδὸ Παπαπάγου Λεωνίδα ἀριθ. 68 στὸ Τσουμπλέκ Ντερέ Σερρῶν.

Τὸν γνώρισα στὴν καλοκαιρινὴ ἀποστολὴ στὶς Σέρρες στὰ 1953. Μπορεῖ νὰ συγκεντρώσει στὸ σπίτι του κι ἄλλους Ἀπολλωνιαδῆτες, ὥστε νὰ σχηματιστεῖ μιὰ ομάδα πληροφορητῶν. Ὅπωςὅποτε ὅλοι ἀποδείχτηκαν περιττοὶ μπροστὰ στὸ θησαυρὸ τῶν γνώσεων τοῦ Γεώργη Κοντρατζῆ καὶ τῆς γυναίκας του, ποὺ πάντα ἐπενέβαινε βοηθώντας καὶ ξεκαθαρίζοντας ὅσα ἔλεγε ὁ ἄνδρας της.

Καλοκαίρι 1953

Κωνσταντίνος Γκερεμτζίκης / 'Ασάκιοι

‘Ο Κωνσταντίνος Γκερεμτζίκης γεννήθηκε στα 1885 στο ‘Ασάκιο (Βιθυνία, τμήμα Κιουπλίων).

Είναι τουρκόφωνος, αλλά μιλά καλά ελληνικά· μπορούμε να τον θεωρήσουμε δίγλωσσο. Γράμματα ξέρει λίγα, τέλειωσε το κοινοτικό (δημοτικό) σχολείο του χωριού.

Είναι παντρεμένος. Η γυναίκα του είναι επίσης από το ‘Ασάκιο, τουρκόφωνη μιλά πολύ λίγα ελληνικά. Έχει 1 παιδί, αγόρι.

‘Από το χωριό έφυγε στα 1919 τόν Σεπτέμβρη. Τόν έστειλαν εξορία στο Διαμπεκίρ, και από εκεί ήρθε στην Ελλάδα χωρίς να περάσει από το χωριό.

Στην πατρίδα του ήταν σπρωτότροφος, έκανε σύγχρονα και τόν κλητήρα στην Κοινότητα. Έδω είναι αγρότης.

Μένει στις Σέρρες οδός ‘Αδραμητίου 7 ‘Αγία Σοφία.

Είναι πρόθυμος και καλός πληροφορητής, μαζί με τόν Καραϊβαζίδη στάθηκε από τούς πιό πολύτιμους πληροφορητές για τó χωριό του. Οί άλλοι (θαμώνες τού Καφενείου τού Καραβαζίδη όπου δούλευα και μάξευα πληροφορητές και ύλικό) επικύρωναν τίς πληροφορίες τού Γκερεμτζίκη και τού Καραβαζίδη. Δεν μπορώ να πώ ότι συνέβαλαν ούσιαστικά στη δουλειά μας. Γι’ αυτό δεν έκανα γι’ αυτούς προσωπικό, χωριστό δελτίο πληροφορητή.

Τόν Γκερεμτζίκη τόν γνώρισα στις Σέρρες στην αποστολή τού 1953.

1953

‘Αναστάσιος Καραϊβαζίδης / ‘Ασάκιοι

‘Ο ‘Αναστάσιος Καραϊβαζίδης γεννήθηκε στα 1891 στο ‘Ασάκιο (χωριό τής Βιθυνίας, κοντά στα Κιουπλιά· μεγάλη κέντρα τó Σογούτ και Βιλετζίκ).

Στό χωριό του μιλούσε μονάχα τούρκικα. Σήμερα όμως μιλά τόσο καλά ελληνικά πού δυσκολεύεσαι να πιστέψεις ότι κάποτε ήταν μονάχα τουρκόφωνος. Πρέπει να θεωρηθεί πάντως ένας τέλειος δίγλωσσος.

Η γυναίκα του είναι κι αυτή από τó ‘Ασάκιο, αλλά δεν ξέρει καθόλου ελληνικά, σάν τίς περισσότερες άλλωστε συμπατριώτισσές της πού έμειναν ως σήμερα τουρκόφωνες.

‘Ο ‘Αναστάσιος Καραϊβαζίδης έφυγε από τó χωριό στα 1919 τόν Σεπτέμβρη, έπληγε εξορία στο Διαμπεκίρ και από κεί ήρθε στην Ελλάδα, τó χωριό δεν τó ξαναείδε.

Στό χωριό ήταν σπρωτότροφος, έδω (στις Σέρρες) έχει καφενείο. Δέ φαίνεται να νοσταλγεί την πατρίδα, ή ζωή είναι δύσκολη και έδω και εκεί μού λέει χαρακτηριστικά.

Μολονότι έφυγε νέος άρκετά από τó χωριό, θυμάται πολλά πράγματα γιατί άκριβώς ένδιαφερόταν από μικρός όπως μού λέει για την «πατριδογνωσία». Φαίνεται ότι γύρισε πολύ τόν τόπο και ξέρει τίς φανερές και τίς κρυφές γωνίες του.

Γράμματα δεν πολυξέρει, έβγαλε λέει τó κοινοτικό δημοτικό σχολείο, γράφει πάντως μύλλον με δυσκολία.

Κάθεται Νικομηδείας 1, ‘Αγία Σοφία Σέρρες.

Τόν γνώρισα στην αποστολή τού 1953.

1953